

PROIECTUL DE VIAȚĂ ȘI MODURILE DE ADAPTARE SOCIALĂ A TINERETULUI

Florin Ciotea

În procesul de sociogeneză a personalității umane problematica „orientării individualului în viață” este o constantă a întregii biografii personale și colective. Dobândind conștiința finalității și făcind eforturi cognitive, volitive și acționale de „evadare”, în anumite limite, de sub dominația imprejurărilor subiectul uman tinde spre o continuă „defatalizare” a necesității. Substituind „finalitatea oarbă” cu propria lor finalitate — ca rezultat anticipat în scopul instituit —, oamenii tind spre o existență în care motivația comportamentelor este tot mai puțin dominată de ordinea și rigoarea necesității ereditare¹. Pe această cale „selecția teleonomică oarbă” devine finalitate conștientă, ca asumare subiectivă a necesității în forma libertății de opțiune, alegere și control. În această complexă mutație în comprehensiunea unității contradictoriilor dintre nevoie și libertate, *conștientizarea* constituie cifrul gnoseologic și factorul practic al transformării. Finalitatea „conștientizării” se recuperează în posibilitatea individului, grupului, societății și umanității de a acționa pentru crearea și optimizarea transformatoare (progresivă și progresistă) a proprietelor condiției de existență. Prin conștientizarea situației date și prin instituirea de noi „orizonturi existențiale” se tinde spre „suprimarea” stării actuale și „instalarea” individului într-un univers existențial nou. Este vorba de o mișcare tensionată de aspirația ghidată conștient și orientată volativ, mișcare a cărei obiect se fixează într-un „dincolo posibil”. Această „conștiință a depășirii” echivalează cu o construire imaginară, dar realizabilă potențial, a unui viitor, adică cu elaborarea unui *proiect de viață personală într-o existență socială*.

1. Proiectul de viață, caracteristicile și finalitatea sa

Întrebunțată mai frecvent în limbajul tehnicii și în comunicarea cotidiană, noțiunea de *proiect* este destul de puțin prezentă în vocabularul științelor socio-umane, exceptie făcind, în ultimele decenii, studiile asupra populației, cercetările demografice și cele de urbanistică. Reținerea este posibil să fie motivată prin anumite echivalențe pripite între

¹ J. Monod, *Le Hasard et nécessité*, Paris, Ed. du Seuil, 1970, p. 35.

proiect și *plan*, pe de o parte, și între *proiect* și *intenție*, pe de altă parte. Identificarea proiectului cu planul ar fi o extrapolare mult prea pretentiousă și inoperanțională, concomitent cu introducerea unor elemente sablon, standard și lipsite de flexibilitate. Reducerea proiectului la simplă intenție să, în revers, sub semnul unei relativități orientate de o subiectivitate accentuată, capricioasă, indefinibilă și înselătoare. Totuși, filosofia existențială, și-l avem în vedere aici pe Sartre, a acordat un rol important noțiunii de „*proiect*”, definindu-l drept o „*anticipare a gîndirii*”, un fel de sinteză dintre „*in-sine* și *pentru-sine*”. Ca unitate a obiectivului și subiectivului, proiectul, în concepția existențialistă, tinde să depășească limitele impuse subiectului de condițiile proprii situării în lume, fapt ce i-ar conferi o valoare universală².

În sociologie, Alain Touraine, inspirîndu-se din conceptul sartrian de proiect accentuează asupra „*proiectelor subiectului istoric*”, operind distincția dintre „*proiectul individual*”, „*proiectul colectiv*” și „*proiectul organizațional*” – moduri de participare ale individului la realitatea socială³.

Alți sociologi definesc proiectul în raport cu finalitatea socio-umană specifică, aceasta echivalând cu „un ansamblu de proiecte coordonate, prezentate din exterior indivizilor și grupurilor ca scopuri și care suscătă un tropism pozitiv datorită puterii lor de atracție”⁴. În același registru de gîndire, proiectul este raportat la vocație. Un punct de vedere interesant exprimă sociologul francez P. H. Chombart de Lauwe, care consideră proiectul într-o strînsă legătură cu aspirația în dinamica culturală, tot el distingind între „*proiectul individual*” și „*proiectul social*”. Apreciat drept un „*compromis permanent*” între aspirațiile, interesele și sistemul de valori la care se referă individul, pe de o parte, și mijloacele de care dispune, structurile sociale de care depinde, posibilitățile de schimbare care-i vor permite modificarea situației, pe de altă parte, proiectul este „*intotdeauna o sursă de conflict interior și de conflicte cu ceilalți*”⁵.

Dintr-o asemenea perspectivă *proiectul individual*, care presupune alegere între aspirații adesea contradictorii, nu poate fi separat de *proiectul social*, deoarece mediul social, relațiile, instituțiile, modelele culturale intervin în biografia subiectului individual și în elaborarea proiectelor sale.

Angajind o decizie, orice proiect individual este determinat socialmente. Limitele acestei determinări pot fi stăpînite de către individ numai în măsura în care devine conștient de necesitățile sociale pe care le compatibilizează cu propriile sale trebuințe, nevoi și aspirații. Evitarea „conflictualizării” dintre „*proiectul individual*” și „*proiectul social*”, situație în care, de cele mai multe ori, eșecul va marca subiectul, fără a neglija costul acestuia pentru societate, necesită *conștientizarea situației*, educația și socializarea devenind factori importanți în acest plan. Aceasta deoarece elaborarea de „*proiecte personale*” nu duce la eliberarea subiectului (individ sau grup) de orice sistem de reprezentări și de valori, ci

² J. P. Sartre, *L'Existentialisme est un humanisme*, Paris, Ed. Nagel, 1964, p. 69.

³ A. Touraine, *Sociologie de l'action*, Paris, Ed. du Seuil, 1965, p. 223.

⁴ Ita Gassel, *Les groupes humaines et leur finalité*, în *Aspirations et transformations sociales*, Paris, Edit. Anthropos, 1970, p. 41–56.

⁵ P.-H. Chombart de Lauwe, *Cultura și puterea*, București, Edit. politică, 1982, p. 271.

presupune *alegerea* (opțiunea) în cunoștință de cauză. „Orientarea în viață” prin intermediul „proiectului individual”, evitarea esecurilor prin asigurarea reușitei sau a succesului, depind major de măsura în care subiectul descooperă limitele și eficacitatea propriei sale opțiuni.

Dependența elaborării „proiectului de viață” de condițiile sociale în care trăiește subiectul uman, necesitatea armonizării vocației proprii și a aspirațiilor personale cu „proiectul social” — expresie a cerințelor obiective ale dezvoltării sociale generale — determină educația și autoeducația ca pînghii principale ale socializării tineretului. Puternice valențe operaționale are, în acest plan, conceptul de „socializare anticipativă”, proces prin care indivizii, pe lîngă interiorizarea normelor și valorilor existente iau cunoștință și sint orientați de tendințele logice ale dezvoltării viitoare a practicii sociale, de finalitățile sociale și de evoluția dorită și prevăzută a sistemelor de valori și norme, definindu-și în raport cu acestea nevoile și aspirațiile, opțiunile, proiectele și comportamentele lor ...”⁶. Prin această prismă, „proiectul de viață” nu este altceva decît un rezultat al dialecticii raportului dintre „statut-rolul actual” și „statut-rolul viitor”. Ca atare, geneza și dinamica procesului de elaborare a „proiectului individual” comportă toate impacturile socializării tineretului, constituind, la rîndul său, un criteriu de evaluare a socializării însăși. Toamă de aceea, parcurgind anumite etape, coincidente parțial cu „socializarea succesivă”, construcția proiectului de viață personală atinge nivele de intensitate maximă în perioada adolescenței.

Manifestîndu-se ca „detașare de viziunea perceptivă prezentă pentru a se mișca în posibil și inactual, pentru a deveni apt să facă proiecte, să elaboreze un program de viață, adolescența este orientată spre viitor și vede prezentul în funcție de viitor”⁷. Pe această cale se formează un „eu ideal” de referință, tinărul imaginindu-se adult. Adolescentă — arată Piaget — este un palier în formarea intelectuală a individului, iar proiectul este expresia sa. Prin „proiect” se anticipează de fapt integrarea socială a tinăruilui. Indeterminarea poziției sale structurale face din adolescentă „epoca opțiunii și alegerii: alegerea unui mod de viață de către tinărul însuși”⁸ sau ceea ce desemnează noțiunea de „autodeterminare”⁹, ca tensiune spre un lucru final ce se revelează în proiect. De altfel, poziția structurală a adolescentei, definită ca „trecere” (tranzitie) impune și angajează un ansamblu de strategii și de „itinierarii de trecere” de la etapa juvenilă la cea de adult. Proiectul de viață este determinat de nevoia elaborării unei „strategii personale” prin care subiectul trebuie să se orienteze adaptiv în dinamica existenței. În lipsa unor asemenea „strategii” (ansamblul de obiecte, teluri, opțiuni, aspirații personale) proiectul este vulnerabil. La rîndul ei, strategia individului depinde de gradul de elaborare a proiectului, aceasta ghidind de fapt însăși strategia personală a subiectului.

⁶ Fred Mahler, *Modelul axiologic comunist și dezvoltarea conștiinței sociale-sociale a tinerei generații în vol. Dezvoltarea conștiinței sociale-sociale a tinerei generații*, București, Edit. Politică, 1979, p. 15—48.

⁷ J. Piaget, *Problèmes de la psychosociologie de l'enfant*, în Gurvitch, *Traité de Sociologie*, Paris, P.U.F., 1960, tom. II, p. 238.

⁸ Evert Chmielksky, *Syndromes d'inertie fataliste et de découragement chez certains adolescents*, în „Enfance” (4—5), sept.—dec. 1958, p. 422.

⁹ P. Blos, *Les adolescents*, Paris, 1971, p. 22.

Legătura dintre „proiectul personal” și „strategia orientării în existență” este cu atit mai puternică cu cît schimbarea socială și fenomenul de mobilitate sunt mai accelerate și mai complexe. Multiplicarea contextelor sociale și a „repertoziilor” relationale în care sunt prinși tinerii pun serioase dificultăți în orientarea acestora. În aceeași ordine de idei, dificultatea adaptării anticipative — proiectul fiind un instrument strategic indispensabil pe acest traiect al biografiei individului — provine și din complexitatea problemelor ridicate de ceea ce se cheamă prevederea sau cunoașterea viitorului.

Dezvoltarea socială contemporană a generat mutații profunde și inedite și sub acest raport. Dacă în societățile tradiționale, de tip comunitar — de pildă — viitorul era mai simplu de prevăzut datorită ritmului lent, aproape imperceptibil al schimbării, iar mobilitatea socială cunoștea o direcție aproape liniară ca urmare a dependenței statutului social al tânărului de originea sa socială și de clasă, astăzi mobilitatea profesional-ocupațională și de clasă elimină limitele în care individul își formează optiuni și aspirații. Posibilitățile de acces cresc considerabil ca urmare logică (și logică) a expansiunii universului de cerințe efective, reale pe care societatea în continuă schimbare le cultivă. Pe acest fond, sporesc considerabil posibilitățile de alegere și opțiune, gradul de libertate a individului fiind într-o continuă expansiune. Dacă în plan existențial largirea și diversificarea universului de posibilități — expresie a unor cerințe reale — elimină numeroase „borne” care marcau „itinierarul” libertății de opțiune, atunci, în mare parte, traectoria subiectului nu mai depinde în chip fatal de cauze exterioare. În societatea socialistă, unde desființarea exploatarii sociale și a rezervorului care o inspiră și întreține — proprietatea privată — a creat cadrul social — economic, politico-juridic și cultural-educațional de democratizare a accesului, factorii extraindividuali nu mai acționează ca o frină în evoluția biografiei tinerilor.

În aceste condiții proiectul de viață al tinerilor este un element constitutiv al propriei lor existențe; un „ghid-imagine” al drumului pe care și propune să-l urmeze. Eliberat de constringeri exterioare, ca urmare a omogenizării sanselor de acces, proiectul personal depinde tot mai mult de capacitatele, aptitudinile și conduită individului, dar, în limitele pe care sistemele formativ-educaționale le mai pot menține încă. Desigur, egalizarea sanselor de acces nu se confundă cu accesul efectiv, după cum libertatea de opțiune nu este identică cu implementarea acesteia. Factorul principal care limitează, în termeni relativi, acest proces constă în determinarea amplorii și traectoriei mobilității sociale de către structura și necesitățile diviziunii sociale a muncii. Aceasta nu are însă caracter inhibitor la nivelul aspirațiilor, fiind eliberată de constringeri extraindividual (sociale, politice, de clasă). Ea se manifestă pe terenul egalității sociale și de clasă, eliberată integral de servituitoare discriminărilor sociale, politice, economice. În mod real această diviziune a muncii deschide cîmp larg posibilităților de acces pentru oricare dintre membrii societății. De aici, un fenomen de cea mai mare importanță sociologică: *generalizarea aspirațiilor*. Fenomen despre care s-a vorbit și se vorbește încă mult, aspirația comportă virtuțile unui dinamism remarcabil atunci cînd *realitatea* este aceea pe care se clădește și spre care tinde cu o anumită certitudine și securitate.

Fundamentalul pe care se clădește geneza și dinamica aspirațiilor în societatea noastră rezidă în aceea că „obiectul-dorință” devine un „obiect-

posibilitate" ca urmare a faptului că la nivel social el este un „obiect-necessitate". În interdependență dintre „dorință", *posibilitate și necesitate* se situează atât geneza proiectului cit și dinamica sa, factorul care orientează avansul în real a proiectului depinzind de armonizarea, prin acțiunea conștientizată a subiectului, a capacitaților individuale cu cerințele sociale. Aceasta se realizează concomitent prin educație și autoeducație. O reflectare superficială, pripită și eronată a nevoilor sociale, care reglează posibilitățile, duce la elaborarea unui proiect cu un coeficient ridicat de insucces sau eșec după cum punerea în paranteză a determinanților reali și suprasolicitarea dorinței personale pot aseza proiectul pe iluzii. Îndepărțarea de universul cerințelor și posibilităților reale (personale și sociale) utopizează nepermis de costisitor viabilitatea proiectului personal. Subjugarea, într-un chip fatalist, unor împrejurări existențiale fără efortul de depășire a acestora, conduce la sărăcirea conținutului proiectului, la absența acestuia în cazuri limită.

Cum tânărul nu poate să-și construiască un proiect în mod independent, experiența scurtă și imatură de viață constituind un factor limitativ, rolul instanțelor sociale formative și de presiune este adeseori esențial.

Un proiect realist trebuie să îmbine cunoașterea necesitaților sociale și autocunoașterea de sine, sincronizarea acestora în așa fel încât idealul și aspirația să se "hrânească" permanent din cucerirea de către subiect, pentru ridicarea eșafodajului proiectului său, a noi orizonturi ale existenței sociale, care să devină cărămizi trainice pentru traiectoria vieții individului. Ecouriile lumii sociale în care trăiește trebuie să concorde cu vocile lăuntrice ale propriei conștiințe orientate spre viitor.

2. Tipologia și structura proiectului de viață a tinerilor

În literatura de specialitate s-au propus, funcție de diverse criterii, mai multe tipuri operaționale ale proiectului de viață individuală. Astfel se vorbește de „proiectul de mobilitate" și de „proiectul de adult", de „proiect pe termen lung"¹⁰.

Proiectul de mobilitate se referă la acțiunea intr-o anumită situație ocupațională (școlară sau nonșcolară), *proiectul de adult* vizează acțiunea orientată spre statutul de adult. Această dualitate a proiectelor reflectă dialectica genezei normelor în adolescență: *normativitatea în muncă și normativitatea în adolescență propriu-zisă*. Desigur, proiectul de viață poate fi considerat și sub altă perspectivă, ca un fenomen cultural, în măsura în care el este orientat spre valorile fundamentale ale societății. În funcție de gradul lor de adevarare la realitate (ca univers de soluții practicabile) proiectul poate fi *realist și utopic*. „*Proiectul realist*" se situează în cercul de „soluții practicabile" și poate fi *proiect logic* (finalitatea obiectivă și subiectivă a acțiunilor coincid) și *proiect optimist* (traduce o subordonare maximă față de sistemul din care se inspiră).

Proiectul utopic se caracterizează prin subordonarea obiectului (finalității anticipate) ideilor, aspirațiilor, dorințelor și speranțelor într-o ase-

¹⁰ F. Dubet, *Pour une définition des modes d'adaptation sociale des jeunes à travers la notion de projet*, în „Revue Française de Sociologie" XIV, 1973, p. 222.

menea măsură incit acestea se situează în imaginar și nu țin seamă de realitate (maximă detasare de lumea reală). Probabilitatea realizării sale este mică, în general nulă. Un asemenea proiect este expresia unei „reverii elevate”.

În fine, *absența proiectului* semnifică o atitudine de retragere, ceea ce înseamnă că pe termen lung subiectul este lipsit de perspectivă, învățarea sau munca avind semnificații reduse. Absența proiectului este subordonată unei concepții lipsită de previziune, de dezarmare în fața viitorului. Ea este rezultatul unei concepții și atitudini prezente în conformitatea vieții se derulează „de azi pe miine”.

Cercetările efectuate pe un lot de 700 de elevi din clasele terminale ale ciclului de învățămînt (clasa a IV-a, a VIII-a, a X-a, și a XII-a) scot în evidență faptul că în general, proiectul de viață al elevilor comportă o tridimensionalitate, orientat fiind spre : a. *obiective scolare și profesionale*; b. *comportamentul marital*; c. *comportamentul natalist*. Ca atare, profesia (sau/și școala), căsătoria, procreerea sunt percepute ca fiind dominantele proiectului de viață al tinerilor.

O serie de caracteristici ale subiectului determină tipologia proiectului de viață. Astfel, *originea socială* este determinantă în elaborarea proiectelor utopic și realist (logice și optimiste); *mediul rezidențial* în absența proiectului și în proiectul realist iar *rezultatele scolare* în aceleasi proiecte.

„Absența proiectului” atinge valori maxime în cazul elevilor proveniți din familiile dezorganizate, a celor cu note mici și a fetelor. „Proiectul utopic” este relevant la elevii de origine intelectuală, iar „proiectul realist” copiilor de muncitori, țărani și elevilor cu note mari.

Ceea ce caracterizează *conținutul proiectului de viață al elevilor pe „termen scurt”* este predominanța realismului scopurilor fixate (logice și optimiste), compatibilizarea idealurilor și proiectelor de viitor cu situațiile reale și încrederea în succesul obiectivării aspirațiilor.

3. Proiectul de viață și forme de integrare socială

Prin raportarea proiectului de viață la situația *prin care* se obiectivează acesta pot fi identificate următoarele forme de integrare socială : a. *satisfacția*; b. *conflictul*; c. *evasionismul* și d. *apatia*.

a. *Satisfacția*, ca mod de integrare socială, se definește prin trezerea de la un „proiect realist” (logic sau optimist) pe „termen scurt” la un „proiect identic” pe „termen lung”. El induce o puternică adeziune la obiectivele instituției școlare sau nonșcolare la care tinărul participă printr-un comportament „conformist”. La nivelul acestui mod de integrare tinărul percep situația sa concretă ca fiind tranzitorie iar acțiunile sale sunt percepute ca fiind conform proiectului său de viață. În termeni de integrare, acest mod de adaptare manifestă adeziunea netă la normele situației școlare și de muncă, o interiorizare sau „re-creare” a acestor norme la nivelul conștiinței individuale.

El traduce o puternică adeevare între „proiectul social” (instituțional) și „proiectul personal” (actorului).

Satisfacția, prin care se compatibilizează finalitățile sociale cu aspirațiile individuale, asigură continuumul între copilărie și vîrstă adultă, evitind transformarea în conflict a contradicțiilor dintre generații. Această stabilitate a continuității scutește tînărul – ca personalitate în curs de formare – de șocuri existențiale, de panică, angoasă și insecuritate. Integrarea în familie și armonia raporturilor cu părinții este mult mai mare. La fel, integrarea școlară și perceperea învățării ca muncă utilă și necesară ating valori mai mari. Cercetările efectuate pe un lot de tineri arată însă că satisfacția ca mod de adaptare *vis à vis* de proiectul de viață poate avea o dublă semnificație. Pe de o parte, atunci cînd motivată de un proiect lipsit de ambiții, slab conturat, eterogen și instabil, ea duce la un conformism accentuat, la acceptarea subordonării față de situația dată, evaluată ca suficientă pentru o existență lipsită de griji. Aceasta înseamnă conformatarea la existență printr-o conștientizare a „actualului” ca fiind donator de satisfacții suficiente. Identificarea fără prudență a satisfacției cu o realitate prezentă concomitent cu punerea în paranteză a viitorului, cu dezinteresul pentru mîine, ca urmare a *dizolvării în actual a existenței* poate duce usor, dar costisitor, la un gen maseat de apatie. Într-adevăr, pentru unii tineri ceea ce contează este situația prezentă – ca actual acceptat orientat spre trecut și cu spatele la viitor –, rezervorul motivațional al satisfacțiilor inspirindu-se din circumscierea rigidă, adeseori fără exigență, a pretențiilor la nivale mediocre de așteptare. Este vorba de un comportament în care satisfacția absolutizată prezentează, la nivel de împlinire mediocru, duce la un fel de „condamnare la prezent”. Că eliberarea personalității, împlinirea ei ca libertate este opusă autoclaustrării în „actualul fără mîine”, constituie un fenomen firesc. Aceasta deoarece *realul în ipostaza de actual* (ca prezent) constituie doar un *segment existential* (esențial, desigur) în traiectoria vieții. Este o „haltă” între „stațiile” ce presarcă biografia individului. La rîndu-i, viitorul este tot un real, anume cel care va decide pînă la urmă. Cel care va sancționa personalitatea în ordinea valorii sociale și a autoîmplinirii individuale. Este realul virtual, ca posibilitate și ca probabilitate. Am accentuat aceste elemente deoarece o bună parte din tinerii satisfăcuți nu manifestă decît un interes caricatural pentru viitor. Cum poți avea sentimentul satisfacției abandonindu-te prezentului și refuzind introducerea în ecuația proiectului de viață viitorul – este o interogație ce se cere temeinic analizată. Pentru că, aproape 20% din tinerii „satisfăcuți” (56 la nivelul eșantionului) trăiesc o „satisfacție în insuficiență” (rezultate școlare mediocre, confuzie sau lipsă de orientare profesională, nivelul de culturalitate minim etc.). Este și acesta un motiv pentru care apreciem că adaptarea prin satisfacție la praguri minimale de așteptare poate avea ca rezultat automulțumirea, complacerea într-o existență mediocru, căreia î se conferă atritivele unei autenticități. O asemenea atitudine cultivă medioritățea, suficiența, dezinteresul, lenevia și conservatorismul precoce. Îi lipsesc virtuile inovatoare, starea de căutare, nemulțumirea interioară, activismul și participarea. Este, în alti termeni, o „satisfacție în insuficiență”. Ceea ce caracterizează însă satisfacția la cei mai mulți tineri din această categorie (80 la sută) este conștientizarea împlinirilor actuale în raport cu aspirațiile anterioare, entuziasmul fiind consecința unei reflectii orientate spre „dorința reflexivă”. Atunci însă cînd se raportează la viitor (dorința anticipativă) satisfacția nu mai este inhibi-

torie. Ea constituie doar premsa optimistă a efortului pentru implinirea în viitor. În felul acesta, satisfacția nu mai apare ca un punct terminus în traectoria vieții, ci ca un moment important în procesul de socializare deplină. Într-o asemenea situație, satisfacția ca mod de adaptare socială este rezultatul unei strinse unități dintre trecut, prezent și viitor.

Desigur, cimpul motivational al satisfacției în cazul tinerilor este foarte complex. Etalonul principal din care se inspiră satisfacția constă însă în atitudinea față de învățare — ca *formă specifică de muncă*. În proximitatea acesta se plasează motivele satisfacției ca mod de adaptare socială în raport cu proiectul de viață. Interesantă este evoluția, în funcție de etapa socializatoare a tinerilor, a motiveilor satisfacției inspirată de învățare. Astfel, la clasele primare (a IV-a) și la primele clase gimnaziale (a V—VI-a) „autocontrolul învățării” este redus la notele obținute, învățarea echivalind cu scorurile școlare. La clasele mari (gimnaziale și liceale), scorurile școlare sunt corelate cu nivelul de cunoaștere, cu pasiunea, înclinația și vocația pentru cunoaștere. Dacă la elevii din clasele mici notele mari pot genera satisfacții depline, independente de alți factori, la elevii mari impactul socialului asupra satisfacției este considerabil, aici satisfacția se revendică drept multilateralitate existențială, marcând o deschidere puternică spre valorile sociale, politice, morale, culturale.

b. „*Conflictul*” se caracterizează prin trecerea de la un „proiect realist” la un „proiect particularizat”. Acest mod de adaptare generează o perspectivă negativă a situației și a consecințelor societății asupra existenței personale, inclusiv asupra viitorului său. Ceea ce generează și întreține acest mod de adaptare conflictual constă în nonarmonizarea proiectului personal cu cel social, în inadesezunea la situația socială sau în incapacitatea de a se inseră exigențelor sociale. Ca mulțumire față de situația actuală, conflictul se revendică drept constelație explicită sau tacită a imprejurărilor care-i încorzează implinirea proiectului. În genere, conflictul se alimentează din transferul de responsabilitate spre factori extraindividuali, absolutizându-se blocajul contextelor exogene și măscindu-se culpabilitatea personală pentru nereușita socială. În multe situații, conflictul duce la un comportament anomie, la devianță și chiar delincvență. La nivelul eșantionului, doar 8% din tineri manifestă simptome ale unui mod de adaptare conflictual. În cele mai numeroase cazuri, motivele comportamentului conflictual sunt determinate de eșecuri ale căror cauze nu sunt de natură socială, ci tot personală (eșecuri școlare, ratarea unor aspirații juvenile, neînțelegeri cu părinții, erotism ratat etc.). Totuși, în unele cazuri, conflictul este alimentat și de programa școlară, care nu satisface în totalitate dorințele și aspirațiile cognitive și cultural-psihologice ale tinerilor — în concepția acestora, evident —, de persistența unor factori sociali de blocaj etc. Nu toate modelele conflictuale generează conduite sau comportamente deviante, mulți tineri fiind, de altfel, conștiințiosi, învățând bine, fiind chiar printre cei mai disciplinați. Expresia exteriorizată a conflictului — ceea mai prezentă — se regăsește, mai cu seamă, într-o accentuată incisivitate a limbajului, a comunicării, și mai puțin atitudinal-acțional și participativ. Este un gen de conflict manifestat în chip zgromotos (verbal) și astimpărat atitudinal-acțional. Trebuie remarcat faptul că un asemenea mod de adap-

tare — conflictul — nu pune în discuție în prezent cazuri relevante, ansamblul sistemului de norme și valori, ci doar „compartimente” ale acestuia. Mai mult chiar, nu se semnalează opoziții semnificative față de normativitatea socială ca ansamblu de norme, valori, principii, reguli, practici, manifestându-se, dimpotrivă, o adeziune relevantă la modelul global. Înadeziunea și, deci, conflictul se raportează la sensibilitatea mare față de dificultatea manifestării în viață a cerințelor modelului. Aceasta este și motivul fundamental pentru care contestația rezultată din conflict nu are un caracter general, nu vizează un obiect global, ci doar aspecte particularizate și centrate pe contradicții specifice.

c. *Evasionismul* constă în trecerea de la un „proiect realist” la „absența proiectului” sau la un „proiect utopic” (care are aici semnificații relativ identice). Starea existentială socială este acceptată și tolerată momentan, deși acest conformism nu este compatibil cu aspirațiile sale, iar pentru un viitor mai îndepărtat are un sens vulnerabil. Tânărul nu se angajează activ pentru a depăși situația personală actuală, ceea ce echivalează cu o „retragere parțială”.

Pentru tinerii din această categorie, integrarea socială este concepută ca o „constringere necesară”. Un asemenea mod de integrare poate conflictualiza raporturile sale cu familia, școala și cu alte grupuri sociale, generind uneori o criză de comunicare. Acest mod de adaptare poate provoca o „evaziune”, o centrare a interesului spre *loisire* în dauna activității sociale utile. Ponderea tinerilor care manifestă tendință, mai mult sau mai puțin relevantă, a unei asemenea comportamente este de 19 procente.

d. „*Apatia*” echivalează cu „absența proiectului” pe termen „scurt” și „îndepărtat”. Tinerii din această categorie manifestă o atitudine de retragere și sociabilitate slabă. Conformismul lor nu este motivat de satisfacție, nu sint interesați de viitorul lor profesional și social. Opțiunile lor culturale sunt orientate preponderent spre mass-media și lecturi beletristice, romane în special. Comportamentul tinerilor apatici nu este determinat de motivații interioare în adeziunea la norme și valori, iar activismul social este slab. Comportamentul tinerilor „apatici” se definește, de asemenea, printr-o normativitate slab cristalizată. La nivelul eșantionului 12% dintre tineri manifestă asemenea tendințe.

Concluzii

Analiza proiectului de viață, corelat cu modul de adaptare socială a tinerilor, reliefază cu pregnanță capacitatea societății noastre socialiste de a stimula și propulsa motivațiile generalizării aspirațiilor și idealurilor de viață ale tinerei generații. Pe fondul unei largi democrații și accesului la formăția școlară, profesională și culturală, dar și a garantării efective de către societate a securității sociale a tinerilor prin dreptul și obligația de a deține un statut profesional, se creează autentice motivații pentru geneza și obiectivarea unor proiecte de viață care să ducă la afirmarea multilaterală a personalității. Ca atare, modurile de integrare socială a tinerilor prin relevanța obiectivării proiectului de viață reflectă capacitatea societății noastre de a face ca promisiunile să devină fapte de viață. Atunci cînd adaptarea socială ia forme neconcordante cu proiectul social

și, în general, cu necesitățile societății, motivele aparțin astfel sistemului de educație și control social (formal și informal), cit și precaritatea nivelului de conștiință al tinerilor în cauză.

Tocmai de aceea, să cum sublinia Secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Congresul al III-lea al Educației Politice și Culturii Socialiste, este necesară educarea tinerei generații prin muncă și pentru muncă, activitatea socială utilă constituind pe încipalul mediu educogen în societatea noastră. Lumea muncii constituie, în alți termeni, însăși laboratorul în care se plămădese proiecte de viață personală și socială dar și pîrghia esențială a securității individului, modalitatea primordială a adaptării și integrării sociale a tinerei generații.